

STUDIA

Krzysztof Chaczko

Kolegium Pracowników Służb Społecznych we Wrocławiu

„Wielokulturowa (bez)robotność”.
Rzecz o izraelskim rynku pracy

“Multicultural (un)employment”.
An Essay on Labor Market in Israel

Wstęp

Dwuznaczny termin „wielokulturowa (bez)robotność”¹, który proponuję po raz pierwszy właśnie na łamach rocznika naukowego „Labor et Educatio”, powstał w trakcie analizy sytuacji na wielokulturowym, izraelskim rynku pracy. I w swym pierwotnym projekcie odnosił się właśnie do tego przypadku. Ale czy tylko? Czy termin ten będący skrótem myślowym opisanej niżej sytuacji związanej z izraelską specyfiką społeczno-ekonomiczną nie odnosi się także do innych (rozwinętych) państw naznaczonych różnorodnością społeczną? W tym momencie rzecz jasna trudno oczekiwać odpowiedzi na tak sformuło-

¹ Z góry przepraszam za – być może nieco drażniącą Czytelnika – niedoskonałość językową zwrotu „wielokulturowa (bez)robotność”. Jednakże, celowo użyłem właśnie takiej formy tych słów. Po pierwsze termin ten wydaje się być niezwykle adekwatny w odniesieniu do sytuacji panującej na izraelskim rynku pracy. Po drugie zawiera w sobie trzy interesujące mnie komponenty – „wielokulturowość”, „bezrobocie” i – może już nieco zapomniany termin – „robotność”. I po trzecie sądzę, że czasopismo naukowe, czy szerzej – nauka, to ze wszech miar odpowiednie miejsce na tego typu propozycje terminologiczne.

wane pytanie, ale być może Czytelnik, który zada sobie trud dotarcia do końca niniejszego artykułu, będzie w stanie sam skonstruować odpowiedź na tę wątpliwość natury ogólnej.

Izraelska wielokulturowość

Praktycznie od samego początku istnienia Izraela, państwo to „zмагаło” się ze znaczną heterogenicznością etniczną². Obecnie Izrael charakteryzuje się wysoką różnorodnością społeczną pod względem etnicznym, religijnym, klasowym i kulturowym. Najbardziej widoczne podziały zachodzą pomiędzy ludnością żydowską a arabską, ale i istotne różnice występują wewnątrz segmentu żydowskiego, gdzie identyfikuje się sektor świecki, religijny, aszkenazyjski, sefardyjski, imigrancki oraz tzw. weteranów, czyli Żydów od lat osiadłych w Izraelu. Z kolei w grupie nieżydowskiej wyróżnia się arabskich muzułmanów i chrześcijan, Druzów oraz Beduinów³.

Znacznie dokładniejsze informacje na temat wieloetniczności w państwie żydowskim podaje izraelski socjolog Almog, który identyfikuje siedem sektorów występujących w siedmioipółmilionowym Izraelu:

- Żydzi świeccy (w większości pochodzenia aszkenazyjskiego), liczący około 3,3 mln osób;
- Społeczność religijno-narodowa (również w większości aszkenazyjska), licząca od 600 tys. do 800 tys. osób;
- Żydzi ultraortodoksyjni, korzeniami tkwiący zarówno w Europie Wschodniej jak i pochodzący z północnej Afryki i Bliskiego Wschodu (czyli reprezentujący tradycję aszkenazyjską lub sefardyjską), liczący około 800 tys. osób;
- Imigranci z byłego Związku Radzieckiego (przybyli do Izraela w latach 90. XX w.), liczący mniej więcej 1 mln 200 tys. osób;

² Zob. np. Y. Peres, *Ethnic Relations in Israel*, „The American Journal of Sociology” 1971, t. 76, nr 6, s. 1021–1047; A. Ben-Porat, *Divided We Stand. Class Structure in Israel from 1948 to the 1980s*, Greenwood Press, New York 1989; E. Ben-Rafael, S. Sharot, *Ethnicity, Religious and Class in Israel Society*, Cambridge University Press, Cambridge 1991; E.D. Jaffe, *Ethnic and Minority Groups in Israel: Challenges for Social Work Theory, Value and Practice*, „Journal of Sociology and Social Welfare” 1995, t. XXII, nr 1, s. 149–171; K. Chaczko, *Podziały socjopolityczne w Izraelu – próba systematyzacji*, „Athenaeum. Political Science” 2006, t. 16, s. 151–167.

³ Zob. A. Arian, N. Atmor, Y. Hadar, *The 2007 Israeli Democracy Index. Auditing Israeli Democracy – Cohesion in a Divided Society*, The Israel Democracy Institute, Jerusalem 2007, s. 53.

- Żydzi etiopscy (przetransportowani do państwa żydowskiego w latach 80. i 90. XX wieku), w liczbie 120 tys. osób;
- Palestyńscy Arabowie (zwani też izraelskimi Palestyńczykami), liczący 1 mln 300 tys. osób (w większości muzułmanów);
- Społeczność druzyjska, w liczbie 120 tys. osób⁴.

Występowanie tak różnorodnych grup społecznych w jednym, geograficznie niewielkim państwie⁵, musiało rodzić liczne podziały społeczne. Prowadzący badania pod tym kątem izraelski politolog Hazan wyróżnił w Izraelu cztery podziały socjopolityczne (*cleavages*), z których dwa pokrywają całe społeczeństwo, a kolejne obejmują swoim zasięgiem tylko większość żydowską⁶. Dwa pierwsze podziały socjopolityczne to konflikt arabsko-żydowski oraz socjoekonomiczny (klasowy), a pozostałe to rozdzźwięk pomiędzy Żydami świeckimi a religijnymi oraz pomiędzy Aszkenazyjczykami a Sefardyjczykami.

Z tego też powodu Izrael zwykle bywa definiowany jako „społeczeństwo głęboko podzielone”⁷. Horowitz oraz Lissak ów stan określili mianem *multi-cleavage society*⁸. Zbliżonych terminów używali także inni badacze izraelskiej struktury społecznej, poczynając od Smoohy (*deeply divided society*)⁹, a kończąc na Ben-Rafaelu (*conflictual multiculturalism*)¹⁰. Z kolei historyk Shindler stwierdził, że Izrael powstał jako „wspólnota wspólnot”¹¹, a przejście od diaspory do państwa narodowego wciąż nie zostało zakończone.

⁴ Zob. O. Almog, *Wielokulturowy Izrael*, Wydawnictwo WSP TWP, Warszawa 2011.

⁵ Powierzchnia Izraela (bez terenów Autonomii Palestyńskiej – 20 770 km²) jest porównywalna np. z powierzchnią Dolnego Śląska (19 946 km²).

⁶ Zob. R.Y. Hazan, *Religion and Politics in Israel: The Rise and Fall of the Consociational Model*, [w:] *Parties, Elections and Cleavages: Israel in Comparative and Theoretical Perspective*, red. R.Y. Hazan, M. Maor, Frank Cass Publishers, London–Portland 2000, s. 110.

⁷ M. Yaish, *Class Structure in a Deeply Divided Society: Class and Ethnic Inequality in Israel, 1974–1991*, „British Journal of Sociology” 2001, t. 52, nr 3, s. 410.

⁸ Zob. D. Horowitz, M. Lissak, *Trouble in Utopia: The Overburdened Polity of Israel*, State University of New York Press, Albany 1989, s. 32.

⁹ Zob. S. Smooha, *Class, Ethnic and National Cleavages and Democracy in Israel*, [w:] *Israeli Democracy Under Stress*, red. E. Sprinzak, L. Diamond, Lynne Rienner Publishers, Boulder 1993, s. 309.

¹⁰ Zob. E. Ben-Rafael, *The Faces of Religiosity in Israel: Cleavages or Continuum?*, „Israel Studies” 2008, t. 13, nr 3, s. 107.

¹¹ C. Shindler, *Historia współczesnego Izraela*, Książka i Wiedza, Warszawa 2011, s. 33.

Izraelski rynek pracy w perspektywie ogólnospołecznej

Wszelkie informacje statystyczne dotyczące izraelskiego rynku pracy – zarówno te narodowe (pochodzące z Izraelskiego Biura Statystycznego¹² lub Banku Izraela¹³), jak i międzynarodowe (raporty Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – OECD¹⁴) – jasno ukazują, iż w ostatnich latach w państwie żydowskim bezrobocie występowało na niskim – by nie powiedzieć – znikomym poziomie. W 1990 roku stopa bezrobocia w Izraelu wynosiła 6,3 proc., identycznie jak dekadę później. W 2008 indeks ten spadł do 6 proc.¹⁵, zaś w 2011 wzrósł o jeden punkt osiągając pułap 7 proc.¹⁶ i na podobnym poziomie utrzymuje się do dziś (2014 rok). Wydaje się – by posłużyć się już nieco wyświechtanym zwrotem – iż jak na czas kryzysu jest to wyśmienity wynik gospodarczy, szczególnie, gdy analizujemy tę kwestię w perspektywie porównawczej¹⁷.

Rysunek 1 obrazuje sytuację na izraelskim rynku pracy wśród ponad pięćdziesięciomilionowej populacji w wieku 15-tu lat i więcej. Wyraźnie widać, iż 63,6 proc. z tej liczby uczestniczy w rynku pracy¹⁸, z czego ponad 93 proc. jest zatrudniona w jakiegokolwiek formie. Większość z tych osób posiada status pracownika zatrudnionego (przez drugą stronę) (87,4 proc.) oraz wykonuje pracę w pełnym wymiarze czasu (64,7 proc.). Osoby bezrobotne stanowią 6,9 proc., a wśród nich dominują osoby, które poszukują pracę przez okres od 1 do 26 tygodni (72,5 proc.).

Jakie wnioski można wyciągnąć z przytoczonych wyżej danych? Po pierwsze w porównaniu do średniej obliczanej wśród państw skupionych w Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Izrael posiada niższy procentowo poziom uczestniczenia populacji na rynku pracy (w tym przedziale wiekowym)¹⁹. Po drugie bezrobocie nie wydaje się być znaczącym problemem spo-

¹² Zob. *Israel in Figures 2013*, The Central Bureau of Statistic, Jerusalem 2013.

¹³ Zob. *Bank of Israel. Annual Report 2012*, Maor Wallach Printing, Jerusalem 2013.

¹⁴ Zob. *OECD Reviews of Labour Market and Social Policies. Israel*, OECD, Paris 2010.

¹⁵ *OECD Reviews of Labour Market and Social Policies...*, dz. cyt., s. 51.

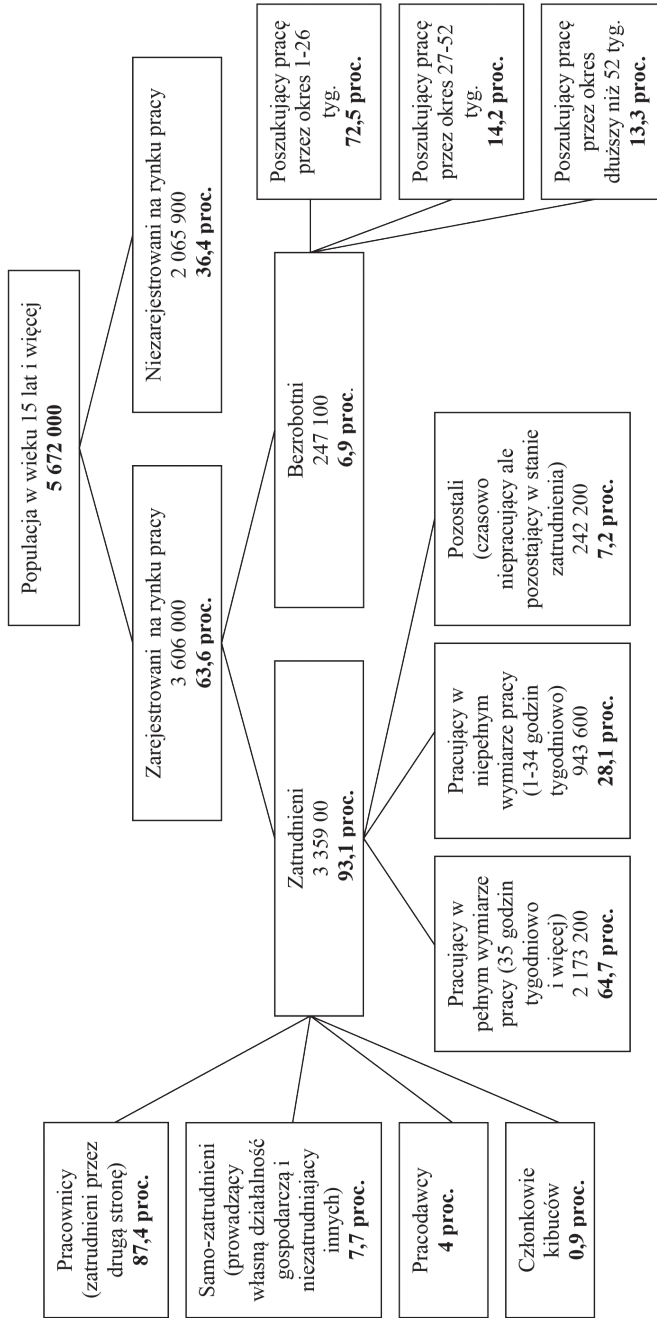
¹⁶ *Israel in Figures 2013...*, dz. cyt., s. 20.

¹⁷ Dane z tego zakresu wśród najbardziej rozwiniętych ekonomicznie państw świata dostarcza raport Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju: *OECD Economic Outlook*. OECD, Paris 2013.

¹⁸ Jeśli przyjmiemy ograniczenie wiekowe na poziomie 25–64 lat, to na izraelskim rynku pracy uczestniczyłoby w 2012 roku 78,7 proc. populacji w tym wieku (zamiast 63,6 proc. jak na ryc. 1). *Bank of Israel. Annual Report 2012...*, dz. cyt., s. 175.

¹⁹ Zob. *OECD Economic Outlook*. OECD, Paris 2013; *Bank of Israel. Annual Report 2012...*, dz. cyt., s. 174–175.

Rys. 1. Izraelska populacja na rynku pracy w wieku 15 lat i więcej (2012 r.)

Źródło: Israel in Figures 2013, The Central Bureau of Statistic, Jerusalem 2013, s. 20 oraz obliczenia własne.

łecznym, szczególnie, iż – i tu po trzecie – większość osób pozostających bez pracy zaliczyć można do bezrobotnych średnio lub krótko-okresowych. Ponadto warto zaznaczyć, iż Izrael zaadaptował na swoim rynku pracy elementy duńskiego modelu *flexicurity*. Na podstawie umów trójstronnych pomiędzy rządem, pracodawcami i związkami zawodowymi, wprowadzono dopasowane do rynku pracy elastyczne formy zatrudniania pracowników, rozbudowano mechanizm wspierania mobilności pracowników i możliwości podnoszenia kwalifikacji oraz rozszerzono system zabezpieczeń społecznych (odprawy i zasiłki) dla osób tracących pracę²⁰.

Tabela 1. Zawody wykonywane przez Izraelczyków (2012 r.)

Zawód	Liczba osób
Usługi i sprzedaż	642 900
Specjaliści i technicy	511 900
Robotnicy wykwalifikowani	507 300
Pracownicy biurowi	492 000
Pracownicy akademicki i nauczyciele	467 200
Kadra zarządzająca (menedżerowie)	274 800
Robotnicy niewykwalifikowani	247 800
Łącznie	3 359 000

Źródło: *Israel in Figures 2013*, The Central Bureau of Statistic, Jerusalem 2013, s. 20.

Spoglądając z tej perspektywy wydaje się, iż izraelski rynek pracy znajduje się w dobrej kondycji, a sama gospodarka uchodzi za innowacyjną i „uzbrojoną” w najskuteczniejszą „broń” – populację o wysokim kapitale społecznym²¹. Tę specyfikę obrazuje tab. 1 przedstawiająca zawody wykonywane przez Izraelczyków. Najwięcej osób pracuje w państwie żydowskim w szeroko rozumianym sektorze usług, a zaraz potem sytuują się specjaliści i technicy. Warto także zwrócić uwagę na wysoką ilość pracowników biurowych oraz osób zajmujących się kształceniem i pracą naukową. Generalnie analiza powyższej

²⁰ Zob. D. Levi-Faur, S. Hofmann, R. Karadag, *2014 Israel Report*, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh 2014, s. 8.

²¹ Szacuje się, iż około 45 proc. Izraelczyków ma wykształcenie uniwersyteckie, co stanowi jeden z najwyższych wskaźników na świecie. Z kolei wg danych *IMD World Competitiveness Yearbook* Izrael zajął drugie miejsce (na sześćdziesiąt rozwiniętych państw świata) pod względem „zaspokajania potrzeb gospodarki opartej na konkurencji przez edukację uniwersytecką”. D. Senor, S. Singer, *Naród start-upów. Historia cudu gospodarczego Izraela*, Studio Emka, Warszawa 2013, s. 110–111.

tabeli nasuwa wniosek, iż zawody wykonywane przez Izraelczyków rozkładają się w miarę proporcjonalnie, co można odbierać jako zaletę współczesnej gospodarki.

Co ciekawe niebywały wzrost gospodarczy nastąpił w Izraelu dopiero w latach 90. XX wieku, kiedy to nastąpiła – jak ją określił O. Almog – „epoka ultrakapitalistyczna”²². „W ciągu dekady diametralnie podniósł się średni poziom życia w Izraelu, w wielu parametrach przekraczając poziom kilku państw europejskich, np. Grecji czy Portugalii. W latach 1989-1995 PNB rósł w tempie 5,6 proc. rocznie i podniósł się łącznie o 40 proc.”²³. Obecnie w Izraelu istnieje najwięcej start-upów na świecie w przeliczeniu na liczbę mieszkańców (jeden na 1844 Izraelczyków), zaś na nowojorskiej giełdzie notowanych jest więcej spółek z tego kilkumilionowego państwa niż z całej Europy²⁴.

Podsumowując ten etap analizy i mówiąc krótko: ogólnospołeczna narracja na temat izraelskiego rynku pracy rysuje się pozytywnie i sugeruje silną oraz nowoczesną gospodarkę. Przejdźmy zatem do narracji wewnątrzgrupowej, rzucającej odmienne światło na interesuje nas zagadnienia.

Izraelski rynek pracy w perspektywie wewnątrzgrupowej

Kolejne dane zaproponowane w niniejszym artykule – ukazane w tab. 2 – pochodzą z cieszącego się prestiżem w państwie żydowskim Centralnego Banku Izraela, a przedstawiają poziom zatrudnienia wśród wybranych grup Izraelczyków. Abstrahując od faktu, iż wspomniana tabela prezentuje poziom zatrudnienia konstruowany w oparciu o kryterium wiekowe 25–67 – to ukazuje ona niewidoczny przy ogólnych, pozytywnych statystykach, problem związany z (nie)uczestnictwem na rynku pracy określonych grup społecznych.

Otóż rubryki obrazujące poziom zatrudnienia mężczyzn oraz kobiet w ujęciu ogólnym, (znów) nie budzą większych zastrzeżeń. Czego już nie można powiedzieć o ujęciu wewnątrzgrupowym, czyli rubrykach dotyczących Żydów ultraortodoksyjnych oraz mniejszości arabskiej. Przyjrzyjmy się zatem bliżej tym dwóm przypadkom.

²² O. Almog, *Wielokulturowy Izrael...*, dz. cyt., s. 413.

²³ Tamże.

²⁴ Zob. D. Senor, S. Singer, *Naród start-upów...*, dz. cyt., s. 37.

Tabela 2. Poziom zatrudnienia wśród wybranych grup Izraelczyków w przedziale wiekowym 25–67 (w %)

	Poziom zatrudnienia					
	1997	2003	2008	2009	2010	2011
	Mężczyźni					
Mężczyźni ogółem	75,5	72,9	77,3	74,7	75,7	76,7
Mężczyźni ultraortodoksyjni	41,5	36,1	39,4	39,1	42,5	44,7
Mężczyźni arabscy	73,6	65,9	71,3	68,9	69,4	71,2
	Kobiety					
Kobiety ogółem	63,1	61,4	66,6	65,7	66,9	68,0
Kobiety ultraortodoksyjne	49,7	50,7	57,0	59,1	62,1	62,1
Kobiety arabskie	21,3	20,6	24,9	25,5	27,1	27,5

Źródło: *Bank of Israel. Annual Report 2012*, Maor Wallach Printing, Jerusalem 2013, s. 273.

Analizując poziom zatrudnienia osób ultraortodoksyjnych w Izraelu niewątpliwie musimy dostrzec zaskakującą (patrząc z europocentrycznego punktu widzenia) specyfikę tego sektora społecznego. Dane zawarte w tab. 2 pokazują, iż w 2011 roku zatrudnionych było 62 proc. kobiet ultraortodoksyjnych oraz zaledwie niewiele ponad 44 proc. mężczyzn ultraortodoksyjnych. Pod względem proporcji bezrobocia w podziale na płeć (wyższe bezrobocie wśród mężczyzn niż kobiet) przypadek sektora ultraortodoksyjnego w Izraelu jest unikatem wśród państw skupionych w Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju²⁵. Spoglądając z tej perspektywy nie dziwi fakt, iż w 2011 roku aż 57 proc. ultraortodoksyjnych gospodarstw domowych znajdowało się poniżej granicy ubóstwa²⁶. Wynika to, po pierwsze z faktu, iż ponad połowa mężczyzn ultraortodoksyjnych pozostaje bez pracy, a po drugie z nisko płatnych zajęć osób zatrudnionych (sektor edukacyjny, sprzedaż judaików, artykułów koszer-nych, wymiana walut itp.)²⁷.

²⁵ Zob. K. Chaczko, *Ubóstwo w społeczeństwie wielokulturowym. Przykład religijnej grupy ultraortodoksyjnej w Izraelu*, „Polityka Społeczna” 2014, nr 1, s. 20.

²⁶ Zob. D. Ben-David, *A Picture of the Nation. Israel's Society and Economy in Figures 2014*, Taub Center for Social Policy Studies in Israel, Jerusalem 2014, s. 36.

²⁷ Zob. S. C. Heilman, M. Friedman, *The Haredim in Israel: Who Are They and What Do They Want?*, The American Jewish Committee, Jerusalem 1996, s. 21; E. Regev, *Education and Employment in the Haredi Sector*, [w:] *State of the Nation Report. Society, Economy and Policy in Israel 2013*, red. D. Ben-David, Taub Center for Social Policy Studies in Israel, Jerusalem 2013, s. 139–142.

Powody takiego stanu rzeczy – szczególnie wśród mężczyzn ultraortodoksyjnych – są różnorodne²⁸. Poczynając od powinności religijnej mężczyzn z tej grupy społecznej sprowadzającej się do wieloletniego studiowania pism judaistycznych (automarginalizacja), poprzez nieadekwatne wykształcenie tych osób w stosunku do wymagań współczesnego rynku pracy, a kończąc na niechęci dominującej, świeckiej części społeczeństwa do utrzymywania kontaktów z grupą ortodoksyjną (marginalizacja)²⁹.

W przypadku kobiet arabskich sytuacja wygląda jeszcze tragiczniej, gdyż w 2011 roku zaledwie 27,5 proc. osób tej grupy była zatrudniona. Organizacje oraz badacze zajmujący się funkcjonowaniem mniejszości arabskiej na izraelskim rynku pracy zwracają uwagę na kilka niezwykle istotnych cech (problemów) występujących w tym segmencie społecznym³⁰. W przypadku arabskich mężczyzn mamy do czynienia z:

- Wysokim odsetkiem osób zatrudnionych w pracach wymagających niskich kwalifikacji;
- Średnimi lub niskimi płacami (w dużej mierze wynikającymi z powyższego punktu);
- Wysokim odsetkiem osób z wyższym wykształceniem niezatrudnionych w wyuczonej dziedzinie;
- Stosunkowo wczesnym wychodzeniem z rynku pracy (co skutkuje niskimi emeryturami)³¹.

Jeśli zaś chodzi o kobiety arabskie, to wymienia się przede wszystkim:

- Bardzo niski wskaźnik udziału siły roboczej (wspomniane około 30 proc.);
- Zatrważająco niski wskaźnik aktywności zawodowej wśród kobiet słabo wykształconych oraz w wieku 45 lat i więcej;

²⁸ Chciałbym podkreślić, iż moim zamiarem nie jest dokładne badanie przyczyn bezrobocia wśród omawianych grup społecznych, a jedynie opis sytuacji tych grup na izraelskim rynku pracy. Przyczynami ubóstwa wśród społeczności ultraortodoksyjnej w Izraelu zajmowałem się w innym miejscu. K. Chaczko, *Ubóstwo w społeczeństwie wielokulturowym. Przykład religijnej grupy ultraortodoksyjnej w Izraelu...*, dz. cyt.

²⁹ Zob. tamże, s. 20–21.

³⁰ Zob. np. *The Inequality Report. The Palestinian Arab Minority in Israel*, Adalah, Haifa 2011; R. Nathanson, *Growth, Economic Policies and Employment Linkages: Israel*, International Labour Organization, Geneva 2010, s. 23–39; *The Future Vision of the Palestinian Arabs in Israel*, red. G. Rinawie-Zoabi, The National Committee for the Heads of Arab Local Authorities in Israel, Nazareth 2006, s. 19–29.

³¹ Zob. E. Yashiv, N. Kasir, *The Labor Market of Israeli Arabs. Key Features and Policy Solutions*, Tel Aviv University, Tel Aviv 2013, s. 45.

- Wysoka koncentracja zatrudnienia w niezbyt dobrze płatnym sektorze edukacji oraz opieki medycznej;
- Wysokie wskaźniki zatrudnienia w niepełnym wymiarze godzin;
- Bardzo niski wskaźnik zatrudnienia poza miejscem swojego zamieszkania (sugerujący ograniczony zakres możliwości podjęcia pracy)³².

Nie ulega wątpliwości, iż integracja mniejszości arabskiej z większością żydowską była ograniczona od samego początku istnienia państwa (m.in. w wyniku wojen arabsko-izraelskich), a sytuacja na rynku pracy tej grupy społecznej jest przecież zależna od możliwości prac oferowanych przez większość żydowską. Między innymi z tego powodu większość izraelskich Arabów koncentruje się w dziedzinach i zawodach, które charakteryzują się silną konkurencją, a nie umowami zbiorowymi. W 2000 roku zaledwie 1,5 proc. Arabów zajmowało kierownicze stanowiska³³. Ponadto, niektóre obszary zatrudnienia, takie jak przemysł wojskowy czy dziedziny związane z bezpieczeństwem wewnętrznym, są zamknięte dla mniejszości arabskiej, gdyż zazwyczaj zawierają odpowiednią klauzulę tajności, w większości niedostępną dla tej grupy osób. Tym samym Arabowie wykonują w sporej części prace fizyczne, które zazwyczaj są niskopłatne³⁴. Konsekwencją tego stanu rzeczy, jak i drastycznie niskiego zatrudnienia wśród kobiet arabskich, jest zagrożenie ubóstwem sięgające w tym sektorze społecznym prawie 60 procent osób³⁵.

Sytuacja mniejszości arabskiej na izraelskim rynku pracy przypomina w pewien sposób błędne koło: słaba ekonomicznie grupa społeczna z częściowym udziałem na rynku pracy (kobiety) oraz barierami strukturalnymi (mężczyźni), nie jest w stanie inwestować w edukację oraz rozwijać umiejętności, a tym samym zwiększać możliwości zatrudniania. To z kolei ugruntowuje słabą pozycję na rynku pracy i wzmaga alienację wśród tej grupy społecznej³⁶.

Patrząc z tej wewnątrzgrupowej perspektywy mamy do czynienia z sytuacją następującą: obie grupy społeczne – sektor ultraortodoksyjny oraz arabski – pomimo sporych różnic etniczno-religijno-kulturowych łączy podobna (trudna) pozycja na izraelskim rynku pracy. Z jednej strony mówimy o bardzo

³² Zob. tamże.

³³ Zob. M. Sharabi, *Ethnicity, Ethnic Conflict and Work Values: the Case of Jewish and Arabs in Israel*, „Journal of Peace, Conflict and Development” 2010, nr 15, s. 62.

³⁴ Zob. tamże.

³⁵ Zob. *Bank of Israel. Annual Report 2012...*, dz. cyt., s. 271; N. Barkali i in., *Poverty and Social Gaps 2011. Annual Report*, National Insurance Institute, Jerusalem 2012, s. 9–42.

³⁶ Zob. E. Yashiv, N. Kasir, *The Labor Market of Israeli Arabs...*, dz. cyt., s. 4.

wysokim bezrobociu wewnątrz tych grup (mężczyźni ultraortodoksyjni oraz kobiety arabskie), a z drugiej strony o barierach w dostępie do izraelskiego rynku pracy. Prawdopodobnie to właśnie zasygnalizowana wyżej sytuacja wśród tych (pod)grup społecznych (mężczyzn ultraortodoksyjnych i kobiet arabskich) tłumaczy niski poziom – w porównaniu do innych państw rozwiniętych – uczestnictwa izraelskiej populacji na rynku pracy (por. rys. 1).

I jeszcze jedna kwestia warta uwagi. Mianowicie patrząc z demograficznego punktu widzenia, powyższa sytuacja społeczno-ekonomiczna występująca wśród opisywanych grup powinna wzbudzać niepokój. Otóż izraelskie przewidywania ludnościowe – wykonywane na przykład przez Uniwersytet w Hajfie³⁷ – wyraźnie pokazują wzrost liczebności społeczności ultraortodoksyjnej oraz arabskiej w Izraelu w prognozie na rok 2030 (zob. tab. 3).

Tabela 3. Populacja w Izraelu w 2010 r. wraz z prognozą do 2030 r. wśród wybranych grup społecznych (w mln)

	Populacja w 2010	Procent całości w 2010	Prognoza w 2030	Procent całości w 2030
Ogółem	7,5	100 proc.	10	100 proc.
Ultraortodoksyjni	0,8	10,7 proc.	1,5	15 proc.
Arabowie (w tym Druzowie)	1,5	20,3 proc.	2,4	24 proc.
Pozostali	5,2	69 proc.	6,1	61 proc.

Źródło: E. Bystrov, A. Soffer, *Israel: Demography 2013-2034. Challenges and Chances*, University of Haifa, Haifa 2013, s. 60.

Dane zamieszczone w tab. 3 pokazują, iż w 2010 roku sektor ultraortodoksyjny liczył ponad 10 proc., zaś arabski niewiele ponad 20 proc. ogółu społeczności izraelskiej. W 2030 roku ta pierwsza grupa będzie stanowiła już 15 proc. całości zaś druga 24 proc. Krótko mówiąc, w zasygnalizowanej perspektywie czasowej łączny poziom obu grup wzrośnie z 31 proc. do prawie 40 proc. ogółu Izraelczyków. Wydaje się zatem, iż utrzymywanie się powyższej sytuacji będzie skutkowało poszerzeniem sektorów społecznych naznaczonych brakiem

³⁷ Zob. E. Bystrov, A. Soffer, *Israel: Demography 2013-2034. Challenges and Chances*, University of Haifa, Haifa 2013; U. Rebhun, G. Malach, *Demographic Trends in Israel*, The Metzilah Center for Zionist, Jewish, Liberal, and Human Thought, Jerusalem 2009.

umiejętności funkcjonowania na rynku pracy, co w konsekwencji wpłynie na – i tak już stosunkowo wysoki – poziom ubóstwa w państwie żydowskim³⁸.

Podsumowanie

Zaproponowany przeze mnie termin „wielokulturowa (bez)robotność” można potraktować jako skrót oddający pewien zwodniczy stan społeczno-ekonomiczny. Spróbujmy zatem ów stan streścić w perspektywie izraelskiej (empirycznej) i ogólnej (teoretycznej) oraz zaproponować wstępne warunki występowania tak określonej koncepcji badawczej.

W perspektywie analizowanego wyżej przypadku izraelskiego, mamy do czynienia z jednej strony z ogólnym niskim bezrobociem (7 proc. w 2014 r.), rozwiniętym rynkiem pracy, nowoczesną gospodarką oraz wysokim kapitałem społecznym, a z drugiej strony z bardzo wysokim bezrobociem wśród konkretnych, izraelskich grup społecznych – mężczyzn ultraortodoksyjnych (55,3 proc. w 2011 r.) oraz kobiet arabskich (72,5 proc. w 2011 r.), co w konsekwencji wpływa na wysoki poziom ubóstwa wśród tych mniejszościowych sektorów społecznych.

Z kolei w ujęciu ogólnym (teoretycznym) „wielokulturowa (bez)robotność” oznacza, iż pod statystykami ukazującymi niskie (ogólnospołeczne) bezrobocie w społeczeństwie wielokulturowym, kryją się określone grupy naznaczone wysokim stopniem marginalizacji (lub automarginalizacji) na rynku pracy. To sektory społeczne cechujące się po pierwsze znaczną odmiennością kulturową (wyróżniającą je od większości społeczeństwa), i po drugie są to segmenty społeczne charakteryzujące się sporym poziomem bezrobocia lub – nawiązując do tytułowego terminu – „nie-robotnością”.

Wydaje się zatem, że warunki występowania tak określonej „wielokulturowej (bez)robotności” muszą być przynajmniej dwa:

- Znaczna różnorodność społeczna (element społeczny);
- Znaczny rozwój społeczny (element gospodarczy).

³⁸ W 2010 roku Izrael zajmował drugie miejsce (po Meksyku) pod względem wielkości poziomu ubóstwa (wliczanego na podstawie mediany średnich zarobków) wśród wszystkich państw OECD, ze wskaźnikiem dwa razy wyższym od średniej dla tych krajów (ponad 20 proc. w Izraelu przy średniej OECD na poziomie około 10 proc.). Podobny rezultat państwo żydowskie odnotowało w przypadku indeksu Giniego, gdyż uplasowało się na czwartym miejscu pod względem poziomu występowania nierówności społecznych, za Chile, Meksykiem i Turcją. N. Barkali i in., *Poverty and Social Gaps 2011...*, dz. cyt., s. 34.

Poruszając się tym tropem badawczym nasuwają się istotne zagadnienia dyskusyjne natury ogólnej, którym należałoby się szczegółowo przyjrzeć:

1. Czy podobna sytuacja jak opisana powyżej występuje także w innych państwach naznaczonych wielokulturowością? (A jeśli tak, to):

2. Dlaczego wielokulturowość utrudnia grupom mniejszościowym udział na rynku pracy (marginalizacja)?

3. Czy wielokulturowość osłabia (też) chęć do pracy („robotność”) wśród mniejszościowych segmentów społecznych (automarginalizacja)?

Abstract: In this article I propose the term “Multicultural (un)employment”, which was created during the analysis of the situation in the multicultural Israeli labor market. First, I describe multiculturalism in Israel. Next, I discuss the Israeli labor market from a societal perspective. And then I characterized the Israeli labor market in view of the internal-group. The article is completed by the following conclusions. Statistics in Israel show low unemployment in a multicultural society but these statistics do not cover the groups which hardly participate in the labor market (Ultra-orthodox and Arabs). These groups are characterized by the cultural difference and high unemployment rate.

Keywords: Israel, multicultural, labor market, unemployed

Literatura przedmiotu

- Almog O., *Wielokulturowy Izrael*, Wydawnictwo WSP TWP, Warszawa 2011.
- Arian A., Atmor N., Hadar Y., *The 2007 Israeli Democracy Index. Auditing Israeli Democracy – Cohesion in a Divided Society*, The Israel Democracy Institute, Jerusalem 2007.
- Bank of Israel. Annual Report 2012*, Maor Wallach Printing, Jerusalem 2013.
- Barkali N. i in., *Poverty and Social Gaps 2011. Annual Report*, National Insurance Institute, Jerusalem 2012.
- Ben-David D., *A Picture of the Nation. Israel's Society and Economy in Figures 2014*, Taub Center for Social Policy Studies in Israel, Jerusalem 2014.
- Ben-Porat A., *Divided We Stand. Class Structure in Israel from 1948 to the 1980s*, Greenwood Press, New York 1989.
- Ben-Rafael E., *The Faces of Religiosity in Israel: Cleavages or Continuum?*, „Israel Studies” 2008, t. 13, nr 3.

- Ben-Rafael E., Sharot S., *Ethnicity, Religious and Class in Israel Society*, Cambridge University Press, Cambridge 1991.
- Bystrov E., Soffer A., *Israel: Demography 2013-2034. Challenges and Chances*, University of Haifa, Haifa 2013.
- Chaczko K., *Podziały socjopolityczne w Izraelu – próba systematyzacji*, „Athenaeum. Political Science” 2006, t. 16.
- Chaczko K., *Ubóstwo w społeczeństwie wielokulturowym. Przykład religijnej grupy ultraortodoksyjnej w Izraelu*, „Polityka Społeczna” 2014, nr 1.
- Hazan R.Y., *Religion and Politics in Israel: The Rise and Fall of the Consociational Model*, [w:] *Parties, Elections and Cleavages: Israel in Comparative and Theoretical Perspective*, red. R.Y. Hazan, M. Maor, Frank Cass Publishers, London-Portland 2000.
- Heilman S.C., Friedman M., *The Haredim in Israel: Who Are They and What Do They Want?*, The American Jewish Committee, Jerusalem 1996.
- Horowitz D., Lissak M., *Trouble in Utopia: The Overburdened Polity of Israel*, State University of New York Press, Albany 1989.
- Israel in Figures 2013*, The Central Bureau of Statistic, Jerusalem 2013.
- Jaffe E.D., *Ethnic and Minority Groups in Israel: Challenges for Social Work Theory, Value and Practice*, „Journal of Sociology and Social Welfare” 1995, t. XXII, nr 1.
- Levi-Faur D., Hofmann S., Karadag R., *2014 Israel Report*, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh 2014.
- Nathanson R., *Growth, Economic Policies and Employment Linkages: Israel*, International Labour Organization, Geneva 2010.
- OECD Economic Outlook*, OECD, Paris 2013.
- OECD Reviews of Labour Market and Social Policies. Israel*, OECD, Paris 2010.
- Peres Y., *Ethnic Relations in Israel*, „The American Journal of Sociology” 1971, t. 76, nr 6.
- Regev E., *Education and Employment in the Haredi Sector*, [w:] *State of the Nation Report. Society, Economy and Policy in Israel 2013*, red. D. Ben-David, Taub Center for Social Policy Studies in Israel, Jerusalem 2013.
- Rebhun U., Malach G., *Demographic Trends in Israel*, The Metzilah Center for Zionist, Jewish, Liberal and Human Thought, Jerusalem 2009.
- Senor D., Singer S., *Naród start-upów. Historia cudu gospodarczego Izraela*, Studio Emka, Warszawa 2013.
- Sharabi M., *Ethnicity, Ethnic Conflict and Work Values: the Case of Jewish and Arabs in Israel*, „Journal of Peace, Conflict and Development” 2010, nr 15.
- Shindler C., *Historia współczesnego Izraela*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 2011.
- Smootha S., *Class, Ethnic and National Cleavages and Democracy in Israel*, [w:] *Israeli Democracy Under Stress*, red. E. Sprinzak, L. Diamond, Lynne Rienner Publishers, Boulder 1993.

The Future Vision of the Palestinian Arabs in Israel, red. G. Rinawie-Zoabi, The National Committee for the Heads of Arab Local Authorities in Israel, Nazareth 2006.

The Inequality Report. The Palestinian Arab Minority in Israel, Adalah, Haifa 2011.

Yaffe N., *Women & Men in Israel 1990-2011*, The Central Bureau of Statistic, Jerusalem 2013.

Yaish M., *Class Structure in a Deeply Divided Society: Class and Ethnic Inequality in Israel, 1974-1991*, „British Journal of Sociology” 2001, t. 52, nr 3.

Yashiv E., Kasir N., *The Labor Market of Israeli Arabs. Key Features and Policy Solutions*, Tel Aviv University, Tel Aviv 2013.

